

Галина Білик

ГРА ЯК ПРОБЛЕМА

Рецензія на книгу: Джанікашвілі Б. Гра у вóйнушку. П'єса-роман / Баса Джанікашвілі. – К. : PR-Prime Company, 2014. – 144 с.

Баса Джанікашвілі – сучасний грузинський письменник, журналіст, медіа-менеджер. Закінчив Тбіліський державний університет культури за спеціальністю «Драматургія», близько двох десятиліть пропрацював у різних засобах масової комунікації в себе на батьківщині. Був директором музичних програм телекомпанії «Ібервізія», директором телекомпанії «2 канал», діджеєм радіостанції «Перше радіо», арт-менеджером радіо «Зелена Хвиля» та «Перше радіо», продюсером ток-шоу «Пізно вночі» грузинського державного телебачення й нічного політичного шоу телекомпанії «Руставі 2». Від 2003 року й досі очолює креативне бюро радіо «Уцнобі». Також Баса веде популярний блог на сайті www.liberali.ge, дописує до періодичних видань, бере активну участь у суспільному житті Грузії [5].

У літературу прийшов 1996 року – як поет, прозаїк, драматург. На сьогодні має в доробку три опубліковані романи, більше десятка п'єс, поставлених у театрах Грузії, Австрії, Росії, Шотландії. Є лауреатом літературної премії «САБА» в номінації «Краща збірка п'єс року» (2006), переможцем конкурсу радіоп'єс Бі-Бі-Сі в Росії та на Кавказі із п'єсою «Диктатура» (2009), переможцем міжнародного конкурсу драматургів «Розмова про кордони» із п'єсою «Злобна пташка» («Angry Bird») (Австрія, 2014) тощо [6].

2010 року в Тбілісі було видано експериментальну п'єсу-роман літератора під назвою «Омобана» («Стріляй»). 2014 року українсько-

мовну версію цього твору – «Гра у вóйнушку» – опубліковано в Києві, і вона стала першою за роки незалежності нашої країни перекладною книжкою такого жанру сучасного грузинсько-

го письменника [4]. Як зауважує Баса в одному з інтерв'ю, переклад твору українською був для нього принциповим, а реалізувати видавничий проект допомогла програма підтримки грузинської книжки та літератури Міністерства культури та охорони пам'яток Грузії [1]. У квітні 2014 року письменник став гостем IV-го Міжнародного фестивалю «Книжковий Арсенал» у Києві, в рамках якого відбулася допрем'єрна презентація його п'єси-роману. Зустріч із шанувальниками художнього слова, увага ЗМІ посприяли популярності автора, тож восени на XXI-му Міжнародному книжковому «Форумі видавців» у Львові він уже був добре впізнаваним. Осіння промоція «Гри у війнушку» стартувала 9 вересня в Києві – в Посольстві Грузії – з виступами почесних гостей і майстерним перформансом від акторів театру «ДАХ». Наступними в турі Баси Джанікашвілі Україною стали Львів, Вінниця, знову Київ, цікаві діалоги на радіо, телебаченні, у пресі, які знайомили з обдарованим грузинським автором та його вельми актуальною книгою широкі кола українських потенційних читачів. Як нещодавно стало відомо, високо поціновано й український переклад твору: його автор Гіоргій Арабулі є одним із претендентів на здобуття премії імені Максима Рильського 2016 року [7].

Текст «Гри у війнушку» можна сприймати й інтерпретувати по-різному. Письменник зауважує, що хотів написати книгу, яка б легко читалася, містила гумор [5], але разом із тим зацентровує її полівимірне абсурдистське тло, на якому є вдосталь парадоксального, моторошного й котре дуже точно характеризує ситуацію, в якій ми всі опинилися [6]. Цим він закликає нас, читачів, розмежовувати «історію» та художню умовність, не сприймати всю подієву канву твору буквально, за реалістичним каноном, а дошукуватися в її розгортанні глибокого, раціонального, істинного. Відтак зрозуміло, що маємо справу не з класичною драмою чи белетристикою: твір-символіст, або жанровий мікст – п'єса-роман – виразно тяжіє до європейської, передусім французької, «антилітератури» ХХ століття, художньо еволюціонуючи від «нової драми» до «нового роману», з-поміж творців яких – нобелівські лауреати Ж.-П. Сартр (1964), С. Беккет (1969), К. Сімон (1985), П. Модіано (2014). Свідченням цього слугують такі принципи і прийоми творення тексту «Гри у війнушку», як відхід від театрального канону, відсутність поділу на акти, дискредитація діалогу і чуттєвості дійових осіб, їхнє балансування між діяльністю та бездіяльністю, увага до повсякдення, занижена мова, актуалізація архетипу й деструкція образу-штампа, фрагментарність (у плані оновлення драми); кадрування, монтаж, сюрімпрезія, інтерв'ювання, «рух камери», наближення-віддалення фокусу, декорування, гра кольору,

світла, звуку, акцентування на речі, деталі, символічна репрезентація місцем простору тощо, а в змістовому полі – автобіографічне письмо з розгортанням екзистенціально-свідомісної матриці, прагненням самопізнання, пошуком ідентичності, ідеального, супроводжуване феноменологічною редуцією – незавершеністю судження тощо (ознаки нової романної хвилі). Прикметне для цього твору-міксту ще й те, що його театральньо-радіо-кіно-фото-літературний інтермедіальний простір ускладнений формантом комп'ютерної гри, завдяки якій у ньому з'являються фантоми-актанти, умови, правила, «спецмова», не стільки конфлікти, як перешкоди, цілі (й мішені), рівні (ступені), бажані Lucky Strike (щасливе попадання), Highscore (особистий рекорд) і Prize (трофей / винагорода). А вже поміж цього всього майстерного накладання множини кодів різних видів мистецтв у п'єсі-романі виразно простежуються ознаки популярного сьогодні трешу – як намагання автора творити «нестатутну» художню дійсність, а через неї дивувати, шокувати й умисно скеровувати читача до ламання мисленневих, поведінкових, ціннісних стереотипів і вульгарних соціокультурних «наліпок».

«Гра у війнушку» – твір із воєнного дискурсу сучасного грузинського письменства. За словами Баси Джанікашвілі, за кордоном йому та колегам по перу постійно говорять, що всі вони пишуть про війну, що їхні «сучасні твори є так званими військовими прозою і драматургією» [1]. «Ми на це не звертали уваги, – зазначає митець, – але потім я дійсно зрозумів, що тема війни насправді є важливою, оскільки, починаючи з 1990 року, Грузія пройшла через сім-вісім воєн. Про неї неможливо не писати, якщо вона тебе стосується» [1]. Автор зізнається, що в основу твору лягли його особисті переживання російського авіанальоту й бомбардування в серпні 2008-го; із власного життя взяті й деякі прямі художні деталі; у цілому ж уся книга відображає те, що відчував він, його родина і вся Грузія в ті страшні дні. «Я зрозумів, – твердить письменник, – що [написати книгу] це був для мене єдиний вихід, щоб зберегти себе самого» [1]. Літератор сподівається, що сказане ним та іншими грузинськими авторами про російську агресію, де зриваються всі облудні маски з підступного ворога, їхній досвід художнього осмислення війни й аналіз новітньої історії в цілому не лише зацікавить українське суспільство за нинішніх трагічних обставин, а й підкаже нам напрямок дальших дій, убезпечить від помилок [1; 2; 5].

У центрі твору – родина Дарчія, власне, подвір'я побіля їхнього невеличкого літнього котеджу в небагатому дачному селищі Сіоні. Сюди, після успішного «патрулювання» (з рогаткою на дереві) десятирічного сина Гівіко,

один за одним «падають із неба» п'ять російських пілотів, котрі саме бомбардують Грузію (дехто не вперше), і подружжя Віра й Гурам учиняє над ними самосуд – відповідно до закону воєнного часу. Епіграфом до твору є слова популярного грузинського барда Гіі Ніколадзе «Не вбивай комара!», які, проте, зовсім без ентузіазму сприймаються тоді, коли безмозкий кровопивця атакує, відтак текст щодо свого мотто постає антитезою, котра виводиться як єдино прийнятна. Адже спроби допитатися в «комара», чому він «жалить» (Чому ви нас, мирних людей, відпочивальників, які цілий рік важко працюють, збираючи копійку до копійки, економлячи на всьому, щоб колись купити нову машину, меблі, зробити ремонт, віддати сина в приватну школу і т. ін., і т. ін., й лише два тижні можуть дозволити собі провести – не в горах чи на морі, не на курорті, а на тісній, злиденній дачі, де протікає дах, де туалет без дверей у дворі – на сто осіб – і туди можна ходити тільки тричі на день і за графіком – бомбили?!), упираються в цілковите усвідомлення й безсумнівне прийняття «гістьми» своєї вбивчої функції – не інстинкту чи обов'язку, а професії, яку обрали колись, і вона всякчас затребувана. «Скинуті мною бомби несуть людям смерть і свободу» (с. 43), – розмислює один з алегоричних образів твору – винищувач Су-25, ладен у польоті *розкинути обійми* й охопити цими «кайданами страху» *такі милі йому* грузинські краєвиди. Бомблять – «Бо у них немає любові» (с. 48), – пояснює синові ситуацію Гурам. «За вас всіх хочу випіть. За вас, как больших профессионалов! – каже той-таки Гурам, тамадуючи на влаштованому за останнім бажанням полонеників – пристрасних любителів «грібов нікві» та грузинського вина – частуванні. – Чтоб ваше оружие всегда попадало в цель, и чтоб все ваши снаряды попадали в точку <...>. Чтоб после вашего снаряда мы засипались как курицы, и дрож по всему телу прошол. Чтоб от удара бомби в штани наложилі. <...> У меня син растёт, профессионал тоже. Вот он на дереве сидит, и все его рогатки в вас попали <...>. А? Скажіте, еслі он такой маленькой и с рогатками попадает в таких истребителях, когда вырастет, что он будет виделивать? А? <...> Друзья... Гости... Пилоти... Я хочу випіть за вас. За вашу смерть. Потому что вот сиделі ми здесь і скучалі, а после вас жизнь стала интересней. І я рад, что ми так на скорую руку познакомілись і расстайомся навсегда. Ми вас расстреляем как военных преступников. <...> я уже пью за вас, как за усопших. Пусть вам земля будет прахом! <...> Ви те птїчки, которіе упалі на самое дно глубокого чувства. І ето чувство називається дружба. За моїх друзей, за вас!» (с. 113, 122, 123, 124). Гурам *із любов'ю* прощається з «візитерами» – «як заведено у грузинів», «сповнений безмежної огиди»: «Буває так, що

у нас лише одне бажання – попрощатися! <...> Але ж росіяни не знають про цю несподівану відразу, що їй відчувають грузини при потиску руки?..» (с. 130–131). Його *щедрим* тостами багато сказано – про війну, імперську Росію, дружбу народів, недоцивілізований постесесерівський спосіб життя і мислення, символізований у творі старим, напіврозваленим, смердючим нужником, яким молоде (нерадянське вже) покоління відверто гидує. Інакшим сприймаємо й самого грузина, котрий нарешті позбувається кіношного ярлика недалекого невдахи Міміно (автор підкреслює цю тенденцію твору [2]) і постає гідним господарем дому, захисником країни («Грузії, що милася в морі крові»), істинним сином свого «дивного народу».

П'єса-роман ув'язує в один вузол конфлікти воєнно-політичний і родинно-побутовий, перший спрощуючи до схеми, а другий поглиблюючи багатьма змістовими контрапунктами. Бо що може бути нового в черговій російсько-грузинській війні? Ворог, як завжди до того, прийшов грабувати, гвалтувати, вбивати, утверджувати свою волю. Відтак населення спустошує банкомати й магазини, спішить до своїх домівок, на швидку розробляючи тактику, як урятуватися й пересидіти («Вони зупиняться у Тбілісі, скинуть владу – і зупиняться» (с. 22)) у цій наперед програній (через нерівність сил) битві. І саме їх – пересічних, непомітних громадян – невинних жертв і заручників великодержавного свавілля сусіди-варвара – прагне зобразити письменник: що в них у серці, в думках, чим узагалі тримаються в житті? Шукаючи відповіді на ці питання, митець сподівається знайти раду й на більш глобальні виклики часу. Так і з'являється **на ескізі театру війни – все-ще-роман**.

Родина Дарчія – з депресивних: уже два роки вона... помалу вмирає, однак жодне з подружжя не береться «натиснути на курок», щоб остаточно припинити її існування. «Головне питання: хто першим покине сім'ю. Хто візьме на себе відповідальність за цю драму? За ким залишиться право на перший докір? Хто буде винним за марно прожиті роки, згаслі сподівання, втрачений час, кохання, що минуло, і ще багато чого, за думки, побачені перед дзеркалом? Хто візьме це на себе? Кожному бракує мужності. Тому й досі вони живуть разом... Перетворили все на систему з мінімальними зобов'язаннями, де головною жертвою є не вони самі, а їхній спільний син. Такий егоїзм батьків мимоволі робить з нього винного. Обоє намагаються схилити сина на свій бік. Але дитина так не може. Вона любить обох. Зараз про Гівіко батьки згадують найменше» (с. 26–27). Чоловік веде щоденник, у який нотує всі їхні з дружиною сварки, навіть спостеріг цікаву залежність: що ближчими вони були, то частішими, але короткотривалішими були ті суперечки, і навпаки –

віддаляючись, менше потребували відновлення контакту, а отже – одне одного. Донедавна алкоголь, а тепер – заспокійливі пігулки (бо дешевше й дієвіше), чергова пасія – ось найближча територія душі 40-річного Гурама, колишнього регбіста (якому травма дванадцять років тому – через два місяці після одруження – поламала кар’єру), нині журналіста, редактора спортивної колонки в газеті, начальника двох постійно плінних кадрів. Із його слів довідуємося і про Віру – дещо молодшу, наразі домогосподарку. Як і «кожна грузинська жінка», вона – «справжня дружина. Дружина, гнучка характером і зазвичай слухняна. Зазвичай, але не завжди. Якою є формула краси Віри Кекелідзе? Відповідь перша – гідність, збережена історичною пам’яттю, друга – врівноваженість, третя – відсутність уваги. Не зважаючи на такі якості, у власного чоловіка вона вже в печінках сидить. На думку Гурама Дарчія, головною проблемою грузинських дружин якраз і є збережена історичною пам’яттю гідність» (с. 10–11). Віра видається спокійною, вольовою, розумною. Вона турботлива матір, уміла господиня. Щоправда, навіщось придбала кольт, і Гурам припускає – по його душі, та й «небесні гості» впізнають у ній жінку, яка давно затаїла намір убити чоловіка. У ставленні до Гурама Віра холоднобайдужа, він – мов сторонній, якийсь сусід з «кодовою назвою чоловік», зовсім не вартий її уваги. Кожен із подружжя почувається в шлюбі недооціненим, незрозумілим, недолюбленим. Сама тільки «влада» Гівіко досі тримає мости між ними. Утім, поставши перед обличчям катастрофи, побачивши одне одного в момент одкровення «живими» очима, і чоловік, і дружина змінюються. Він мусив ділитися з Вірою, яка також переживала, «що сім’я ледве держиться купи», й залишалася сам на сам із нервами, своїми заспокійливими таблетками, і це було б непогано, – думає Гурам (с. 62–63). Вона мусила бути більш чуйною до «ахіллових п’ят» Гурама, якого, як і інших грузинських чоловіків, убиває відсутність уваги та відтіснення від ведення справ (с. 83), – думає Віра. Отже, ворога знищено («Комарі перестали літати» (с. 131)), слова кохання сказані, усі обнялися... Їхня родина має майбутнє, і, може, це таки буде вимріяний Гівіко братик... «Прогеріо», – несподівано вгадує ім’я братика батько... *Happy end!*

Утім, читач не впевнений у саме такому розгортанні сюжету. Бо ми не все сказали про «фундамент сім’ї» Гівіко – цього малого сміливця й розумника, котрий читає серйозні книги (навіть «Злочин і кару»), знає історію, володіє комп’ютером. Чи не є добра частка того, про що мовилося вище, – епізодами розроблюваної ним комп’ютерної гри – битви-гри за воєнне щасливе дитинство?! Утрюх із батьками вони успішно здолали стільки небезпек! Та й, мабуть,

йому нарешті все ж удалося придумати потайну кодову мову «для своїх», і це – мова серця, коли без слів розумієш, і тебе розуміють, і ти розумієш, що вони розуміють, що ти розумієш... Він заслужив собі помічника Прогеріо! І готовий перейти на новий рівень, на якому вони з братом легко справляться з тими підступними вірусами, які вражають інколи душі найдорожчих людей...

У книзі порушено й чимало інших важливих проблем, які ми не зацентували тут. Вона виграє множиною сенсів і водночас надзвичайно гармонійна, цілісна, художньо вивірена, що, як правило, буває в талановитого й нелінивого автора. А ще полонить комізмом, парадоксальністю, афористичністю, глибоким відчуттям мови, інтертекстуальними зв’язками. Приміром, українському читачеві буде цікаво простежити в ній традицію Довженкового кіноепосу, зокрема в іронічно-пафосній характеристиці збитих пілотів; мотиви та прийоми із творчості О. Забужко, Ю. Андруховича, Л. Подерев’янського, творців вітчизняної «нової драми» [3] та ін. Надзвичайно тішить, що ця перша українськомовна поява Баси Джанікашвілі на нашому літературному ринку несе таку естетичну насолоду і формує стійкий інтерес до його творчості.

Література

1. Баса Джанікашвілі: Грузинська література має зацікавити українців, бо найбільше ми пишемо про війну [Електронний ресурс] / Баса Джанікашвілі // Еспресо, 12.04.2014. – Режим доступу: http://espresso.tv/article/2014/04/12/basa_dzhanikashvili. – Назва з екрана, 20.10.2015.
2. Бурдейна О. Презентація «Гри у вОйнушку» – історія Грузії і грузинів в українському дзеркалі [Електронний ресурс] / Олена Бурдейна // Кореспондент, 17.10.2014. – Режим доступу: <http://blogs.korrespondent.net/blog/2340/3432937/>. – Назва з екрана, 20.10.2015.
3. Вергелес О. Скуйовджене покоління. Шість драматургів у пошуках [Електронний ресурс] / Олег Вергелес // Дзеркало тижня. – 2013. – 15 берез. – № 10. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/CULTURE/skuyovdzhene-pokolinnya-shist-dramaturgiv-uposhukah-.html>. – Назва з екрана, 20.10.2015.
4. «Гра у вОйнушку» в Україні [Електронний ресурс] / Компанія PR-Prime : стаття, 02.09.2014. – Режим доступу: <http://pr-prime.com/a174332-gra-vojnushku-ukrayin.html>. – Назва з екрана, 20.10.2015.
5. Є битви, які може виграти Росія, але війну вона виграти не може, – Баса Джанікашвілі [Електронний ресурс] / Баса Джанікашвілі ; розмову вів Ярослав Іваночко // iPress.ua, 14.09.2014. – Режим доступу: http://ipress.ua/articles/ye_bytvy_yaki_mozhe_vygraty_rosiya_ale_viynu_vona_ne_mozhe_vygraty_basa_dzhanikashvili_85068.html. – Назва з екрана, 20.10.2015.
6. Книжки що вийшли у Кальварії. Гра у вОйнушку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://calvaria.org.ua/autor.php?aid=239>. – Назва з екрана, 20.10.2015.
7. Премія Рильського: короткий список [Електронний ресурс] // ЛітАкцент, 28.12.2015. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2015/12/28/premija-rylskohokorotkiy-spysok/>. – Назва з екрана, 28.12.2015.